

МІСЯ НЕМОЖЛИВА? АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ¹



В. ПОГОРЕЦЬКИЙ
*юрист Секретаріату СОТ,
здобувач Центру правового
регулювання та політики
у сфері енергетики, паливних
та мінеральних ресурсів
(Університет Данді)*



С. БЕКЕТОВ
*юрист торговельної практики
міжнародної юридичної фірми
«Van Bael & Bellis»
(Бельгія, Брюссель)*

Багатостороння та регіональна інтеграція останнім часом значно ускладнилась, дуже часто залучаючи держави, які переслідують однакові економічні цілі, але передбачають різний порядок лібералізації та інтеграції. Враховуючи взаємопов'язаність процесів інтеграції, цілком зрозуміло виникає питання, чи є правомірною та технічно можливою участь однієї держави у декількох регіональних торговельних утвореннях, та яких умов потрібно дотримуватися у цьому разі. Ця стаття розглядає на прикладі України, члена Світової організації торгівлі (далі — СОТ), процеси регіональної інтеграції як на Захід (підписання Угоди про зону вільної торгівлі (далі — ЗВТ) з Європейським Союзом (далі — ЄС)), так і на Схід (формування Митного союзу (далі — МС) з Білоруссю, Казахстаном і Росією) відносно їх сумісності через призму правил СОТ стосовно регіональної торговельної інтеграції. Оцінка сумісності різноманіття форм економічної

¹ Переклад з англійської. Стаття вперше опублікована під назвою: «Bridging the Abyss? Lessons from Global and Regional Integration of Ukraine» у Journal of World Trade. — 2012. — № 2.

інтеграції має важливе значення в світлі перевірки будь-якою країною виконання своїх зобов'язань перед СОТ. Результатом проведеного аналізу є висновок про те, що регіональна інтеграція України на Схід вимагає детальної оцінки та структурних перетворень. Форма інтеграції в рамках МС, яка нині передбачена, якщо вона буде прийнята, призведе до юридичних та процедурних ускладнень для України, що в свою чергу віддалить країну від належного виконання як правил СОТ, так і від інтеграції на Захід. Ця стаття пропонує практичні висновки щодо сумісності позиції України з приводу інтеграції та надає дієві поради щодо подолання юридичних проблем, пов'язаних із цим. Уроки, винесені з цієї статті, є значущими для оцінки інших регіональних систем.

Вступ. Україна, друга за площею країна Європи, з населенням більше 45 млн і загальною площею 603 700 кв. км, у 2005 р. була визнана найбільш зростаючим споживчим ринком світу [1; 2]. Як експортер Україна мала значний потенціал у сільському господарстві, хімічній промисловості та видобувній промисловості. Століття тому, перед Першою світовою війною Україна вважалася «житницею» Європи, виробляючи 18 500 000 тон пшениці та інших зернових і 1 670 000 тон цукру щороку [3]. Нині Україна — серед десяти найбільших експортерів соняшникової олії та зерна [4; 5]. Україна займає також дванадцяте та дев'яте місце у світовому експорті добрив, заліза та сталі, включаючи похідні матеріали, відповідно [4]. Україна розташована на перехресті важливих транзитних шляхів між Сходом та Заходом, відіграючи важливу роль у транзиті енергоносіїв.

Маючи значну залежність від експорту [2], зовнішньоекономічна політика України спрямована на багатосторонню інтеграцію до Світової організації торгівлі та двосторонню/регіональну лібералізацію торгівлі з ключовими економічними партнерами: ЄС та Російською Федерацією (далі — Росія) [6]. В економічних відносинах з основними західними партнерами, такими як ЄС і Сполучені Штати Америки, Україна була визнана країною з ринковою економікою [7]. 16 травня 2008 року Україна приєдналася до СОТ. Обидва фактори сприяли подальшій глибшій інтеграції України з основними країнами — членами СОТ, розширюючи доступ на їх ринки для експорту українських товарів [8; 9]. Можливо, найбільш складним та довгоочікуваним дипломатичним досягненням стала узгоджена поглиблена та розширена Угода про зону вільної торгівлі з ЄС. За межами СОТ Україна домовилась про ЗВТ головним чином у рамках Співдружності Незалежних Держав (далі — СНД), а також із колишніми державами Радянського Союзу — не членами СНД.

У рамках співпраці з СНД і країнами колишнього Радянського Союзу Україна повідомила СОТ про створення 13 ЗВТ [8]. Ці угоди значно лібералізували сферу торгівлі, за винятком деяких секторів, та торговельних засобів, які застосовуються у відносинах країн СНД та країн колишнього Радянського Союзу, незалежно від їх рівня інтеграції [10]. Проте інтеграція України в рамках СНД зазнала серйозних змін, коли на той час Прем'єр-міністр Росії В. Путін запропонував Україні приєднатись до новоствореного Митного союзу між Росією, Білоруссю і Казахстаном. На останній стадії переговорів про створення ЗВТ Україна — ЄС та за умови членства України в СОТ це спричинило виникнення як мінімум двох

практичних питань. По-перше, чи буде правомірною та технічно можливою участь України в обох регіональних торговельних угодах (далі — РТУ). По-друге, чи не суперечить приєднання до МС взятим Україною на себе зобов'язанням перед СОТ.

Вказані питання обговорювалися в Україні, у тому числі на парламентських слуханнях, спеціально присвячених цій проблемі [11]. 19 травня 2011 року Верховна Рада України ухвалила Постанову № 3400-VI, в якій європейська інтеграція була визнана пріоритетом зовнішньої політики України. Хоча в постанові чітко усвідомлюється, що зобов'язання, передбачені МС, ЗВТ Україна — ЄС і СОТ не можуть поєднуватись, обговорення загалом мало політичний характер, де не було приділено належної уваги суто правовим питанням стосовно неможливості ведення переговорів щодо приєднання до МС взагалі. Незважаючи на це, вивчення правових проблем несумісності зобов'язань, які виникають у зв'язку з регіональною та світовою інтеграцією України, є доволі корисним із таких причин.

Нині не зовсім ясно, чи вирішила Постанова існуючі протиріччя, але якщо й вирішила, то, що це означатиме для подальшої регіональної інтеграції в рамках СНД? Протягом парламентських слухань рішення про приєднання до МС було підтримано рядом українських впливових політиків [11]. Більше того, позиція Росії стосовно участі України в МС залишається незмінною та полягає в застосуванні до України методів «батога і пряника». Незважаючи на те, що Росія спочатку пропонувала Україні щорічну знижку на природний газ у розмірі вісім мільярдів доларів США, як одну з умов приєднання, після того, як Україна віддала перевагу ЗВТ з ЄС, Росія ініціювала ухвалення Митним союзом заходів торговельного захисту, спрямованих проти імпорту з України [12; 13]. Таким чином, правова оцінка проблеми сумісності зобов'язань може сприяти пошуку шляхів її вирішення для України та членів СНД, включаючи членів МС, стосовно можливих напрямів регіональної інтеграції. Крім того, глибоке вивчення цієї проблеми може надати корисний досвід для інших регіональних інтеграційних процесів, особливо коли виникають питання стосовно одночасній участі в декількох РТУ, включаючи МС, при одночасному членстві в СОТ.

Потрібно зазначити, що вивчення регіональної торговельної інтеграції України має велике практичне значення.

Регіональна інтеграція України. Загальні передумови. Регіональна торговельна інтеграція вважається СОТ шляхом для подальшого розвитку торговельних відносин між членами, особливо в тих випадках, коли поглиблена інтеграція неможлива на багатосторонньому рівні [14]. Це свого роду компроміс між «встановленням торговельних відносин» та «диверсифікацією торгівлі», коли перше замінює останнє [15]. З огляду на це право СОТ передбачає винятки зі своїх правил та/або принципів для МС та ЗВТ [16; 17]. У ЗВТ члени усувають торговельні бар'єри між собою у формі, як приклад, митних зборів на «всі види торгівлі», але зберігають власні торговельні бар'єри стосовно інших країн [18]. Митний союз — це угода «між двома і більше державами, яка передбачає усунення митних бар'єрів та формування території зі спільним митним тарифом (далі — СМТ)» [19].

Митний союз передбачає глибшу інтеграцію між державами, ніж ЗВТ. У рамках МС за умови повного або часткового усунення митних бар'єрів держави-члени прагнуть об'єднати «свої національні виробничі потужності» [20]; вони зазвичай проводять спільну торговельну політику та спільно ведуть переговори, виступаючи з одностайною позицією відносно третьої країни. Як наслідок, сторони МС делегують частину свого суверенітету вищому органу для представництва їх інтересів або для прийняття рішень від їх імені у певних сферах економічних відносин. Залежно від рівня інтеграції виділяють такі типи МС: 1) «базовий» МС, створений із метою лібералізації торгівлі та запровадження СМТ; 2) спільний ринок, який, на додаток до сказаного, передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталу і робочої сили; 3) економічний (і валютний) союз, що забезпечує узгодження, координацію, стандартизацію і об'єднання національних економічних політик; 4) політичний союз, у якому інтеграція виходить за межі економічних відносин і веде до створення єдиної держави [21].

Різні поєднання перерахованих вище інтеграційних сценаріїв можуть спричиняти виникнення конфліктів зобов'язань для держав, які обирають два і більше види інтеграції з різними економічними партнерами.

Інтеграція в СНД: на шляху до МС. Після розпаду Радянського Союзу в 1991 р. інтеграційні процеси між країнами колишнього Радянського Союзу відбувалися в рамках СНД, створеної відповідно до Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав [22]. Ідеєю інтеграції в рамках СНД було подальше підтримання історичних зв'язків, проте, для нових незалежних держав це вимагало балансування між регіональною інтеграцією і збереженням національного суверенітету, в тому числі у сфері зовнішньої економічної політики. У світлі дотримання такого балансу, хоча перші спільні регіональні структури були створені з метою заснування СНД — розширеного МС, спільного ринку товарів, послуг, капіталів та робочої сили, і навіть валютного союзу [4], подальші угоди зменшили ці амбіції до створення ЗВТ, а члени СНД зберегли право встановлювати власний незалежний режим зовнішньоекономічних відносин із третіми країнами [4; 23]. Протягом наступних двадцяти років після розпаду Радянського Союзу економічна структура та політичні й економічні орієнтири країн СНД та країн колишнього Радянського Союзу зазнали значних змін. Ці країни перебувають на різних етапах приєднання до СОТ. Тільки Вірменія, Киргизія, Молдова, Росія і Україна успішно завершили переговори стосовно приєднання. Крім того, вони поступово розвивають економічні відносини з третіми країнами різних регіонів, які до цього мали відносини тільки з Радянським Союзом. Така різноманітність відносин членів СНД унеможливила проведення єдиної регіональної інтеграції в рамках СНД [4; 24; 25].

Протягом першого десятиліття незалежності України (1991–2001 роки) торгівля з іншими країнами СНД була значно лібералізована в рамках ЗВТ СНД, створеної 15 квітня 1994 р., а також у рамках мережі двосторонніх ЗВТ, утворених, наприклад, між Україною, з одного боку, та Білоруссю, Росією і Казахстаном — з іншого. Проте всі угоди про ЗВТ в рамках СНД містять низку винятків і обмежень, головним чином у формі узгодженого на двосторонньому рівні переліку

товарів, які не підпадають під лібералізацію, таких як цукор, тютюн, цигарки, спирт. Більше того, такі ЗВТ не регламентують нетарифні бар'єри (далі — НТБ), такі як засоби захисту торгівлі [26]. Вказані прогалини в лібералізації регіональної торгівлі залишили великий простір для подальших переговорів. Тим не менше, у цьому відношенні країни СНД обрали різноманітні програми.

Для тих держав, які відмовились від поглибленої економічної та політичної інтеграції, створення Митного союзу в рамках СНД залишається пріоритетом. У 1999 р. Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизька Республіка і Таджикистан підписали Договір про Митний союз і Єдиний економічний простір, на базі якого у 2000 р. було створено Євразійське економічне співтовариство (далі — ЄврАзЕС). Метою цієї міжнародної організації є підвищення інтеграції між її членами, перехід від ЗВТ з СМТ до спільного ринку товарів, послуг, капіталу і робочої сили зі спільною економічною політикою, єдиною інфраструктурою та уніфікованим законодавством. Крім того, з метою встановлення більш тісного економічного і політичного співробітництва з Україною, 19 вересня 2003 р. Білорусь, Казахстан і Росія створили з Україною Єдиний економічний простір (далі — ЄЕП). Ця структура спочатку передбачала, зокрема, створення спільного ринку, введення єдиної валюти, координацію торгівлі, фіскальної, монетарної і кредитної системи, а також фінансової політики. Тим не менше, після орієнтованої на Захід Помаранчевої революції в Україні в грудні 2004 р., мета створення ЄЕП для України змінилась у зв'язку з перетворенням політичної й економічної інтеграції тільки на економічну інтеграцію, спрямовану на усунення перешкод і винятків для регіональної торгівлі. Отже, для України інтеграція в рамках СНД була урівноважена іншими політичними та економічними цілями, тобто вступом до СОТ та європейською інтеграцією. У зв'язку з цим Україна відмовилась проводити подальшу політичну інтеграцію та делегувати значну частину свого суверенітету у зовнішній політиці наднаціональному органу [4].

Створення спільного ринку було невдалим не тільки в рамках ЄЕП, але і в рамках ЄврАзЕС. У межах останнього гармонізація митних тарифів відбувалась досить повільно, тільки приблизно 60 % тарифів було уніфіковано до 2008 р. Для прискорення процесу зазначеної гармонізації 16 серпня 2006 р. на засіданні Міждержавної ради (далі — МР) ЄврАзЕС Росія, Білорусія і Казахстан прийняли рішення про створення окремого МС, до якого інші члени ЄврАзЕС можуть приєднатися, як тільки вони будуть готові зробити це. Договір про МС був підписаний 6 жовтня 2007 р. і створив Комісію МС — постійний регуляторний орган, до функцій якого входить регулювання СМТ та НТБ МС з третіми країнами [27; 28]. Митний союз передбачає створення єдиної митної території, введення СМТ та спільного торговельного режиму з третіми країнами, в тому числі регулювання імпорту. Встановлюються єдині правила походження та визначення митної вартості, а також правила торговельного обліку, регулюється розподіл прибутків, отриманих від зовнішніх митних зборів та еквівалентних платежів між членами, і передбачається усунення внутрішніх тарифних бар'єрів, за винятком гарантій безпеки товарів, антидемпінгових заходів і компенсаційних заходів [29]. Голоси членів розподіляються в Комісії МС таким чином: Білорусь — 21,5; Казахстан — 21,5; а Росія — 57, у той час як рішення приймаються кваліфікованою

більшістю голосів — 2/3 голосів — або, в деяких випадках, на основі консенсусу. У першому випадку, якщо який-небудь член не згоден із рішенням, воно буде обговорюватися вищим органом МС — Міждержавною радою де рішення приймаються на основі консенсусу [4].

Члени МС вирішили вести переговори про їх приєднання до СОТ окремо, але на взаємоузгоджених умовах. 19 травня 2011 року за ініціативою Білорусі, члени МС ухвалили рішення про скоординовані заходи у випадку «економічного тиску» на одного з членів МС з боку третіх країн [30]. Таке рішення може бути спрямоване також на формування механізмів посилення позицій членів МС при приєднанні до

На шляху до європейської інтеграції. Однією із цілей зовнішньоекономічної політики України є європейська інтеграція. Ця мета висловлена на політичному рівні і нещодавно закріплена в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [31; 32]. Правовими засадами відносин ЄС — Україна є Угода про партнерство та співробітництво, яка була підписана 14 червня 1994 р. і набрала чинності в 1998 р. [33]. Крім того, Україна користується загальною системою преференцій ЄС з 1993 р., відповідно до якої пільговий імпорт в ЄС з України склав 2,95 млрд євро у 2010 р. [34].

Проте, з огляду на перехід від звичайної співпраці до поступової економічної інтеграції та поглибленої політичної асоціації, в березні 2007 р. Україна та ЄС розпочали переговори про нову Угоду про асоціацію. Ці переговори мали на меті укладення нового типу двосторонніх угод зі своїми пріоритетними країнами-партнерами в рамках Європейської політики сусідства, започаткованої ЄС. Одним з основних елементів нової Угоди між Україною та ЄС є «поглиблена та всеосяжна» ЗВТ, яка охоплює всі сфери торгівлі, послуг, прав інтелектуальної власності, мита, державних закупівель, енергетичних питань, конкуренції, а також вирішенні так званих «поза кордонних» питань шляхом глибшого нормативного зближення з ЄС, з торговельним *acquis* ЄС [35].

З лютого 2008 р. Україна та ЄС провели двадцять один раунд переговорів, останній з яких відбувся в Брюсселі 11 листопада 2011 р. [36]. У цьому раунді переговорів обидві сторони погодили всі пов'язані з торгівлею питання. Проте все ще залишаються деякі розбіжності стосовно того, як відобразити в Угоді прагнення України приєднатись до ЄС та врегулювати неузгодженості щодо здійснення «правосуддя з політичних мотивів» в Україні.

Одним із важливих питань у переговорах між Україною та ЄС стосовно ЗВТ була можливість приєднання України до МС. У випадку такого приєднання, вже досягнутий прогрес зі створення ЗВТ може бути втрачено. Будь-які подальші переговори в такому ж форматі будуть неможливими — про це чітко заявили представники ЄС [37]. Зайве говорити, що такі наслідки добре розуміють представники України [38]. Питання несумісності ведення переговорів стосовно ЗВТ з ЄС — з одного боку, та приєднання до МС — з іншого боку, має не лише політичний, але й правовий характер.

Зона вільної торгівлі з Європейським Союзом у порівнянні з Митним союзом. Формування зони вільної торгівлі з ЄС і участь в МС передбачає різні цілі. З од-

ного боку, МС передбачає єдину митну територію, запровадження СМТ, і єдиного торговельного режиму з третіми країнами, де значні повноваження членів у сфері зовнішньоекономічної політики передаються Комісії МС і МР. Це, по суті, означає, що члени відмовляються від частини своїх суверенних прав щодо самостійного підтримання відносин у сфері торгівлі з третіми сторонами, такими як ЄС; у сфері зовнішніх економічних відносин члени МС приймають єдине рішення, обов'язкове для всіх членів МС, що робить недоцільним укладення угоди про встановлення тарифних преференцій з одним із них. З другого боку, ЗВТ з ЄС передбачає широкий спектр взаємних зобов'язань у сфері торгівлі, які Україна не буде в змозі виконувати, якщо вона втратить свою незалежність у галузі зовнішньої торгівлі. Ці зобов'язання санкціоновані українським законодавством, яке проголошує європейську інтеграцію як пріоритетну мету зовнішньої політики України.

Як правило, в галузі міжнародного права міжнародні договори не є обов'язковими для третіх сторін без їх згоди [39]. Відповідно, якщо Україна приєднається до МС, будь-які зобов'язання, взяті нею в рамках ЗВТ, автоматично не матимуть юридично обов'язкової сили для МС та його членів до їх прийняття. Це практично неможливо, оскільки вимагатиме складних переговорів щодо вже узгоджених домовленостей між членами МС стосовно СМТ та інших торговельних правил стосовно надання торговельних преференцій в односторонньому порядку Митним союзом ЄС [39]. З урахуванням зазначеного, підтримуючи два вектори економічної інтеграції, Україна вимушена буде порушити зобов'язання стосовно одного з них. Це означатиме те, що країни ЄС або МС отримають право призупинити або припинити дії угод з Україною у зв'язку з істотним порушенням зобов'язань, у них встановлених [39].

Таким чином, одночасна участь України в ЗВТ з ЄС і Митному союзу практично призведе до виконання «місії неможливої». Як визнали Президент України В. Янукович і Прем'єр-міністр України М. Азаров, Україна і Митний союз повинні проводити свою співпрацю в так званому форматі «3+1» [40; 41]. Хоча не з'ясовано досі, що цей формат буде практично означати, він може свідчити про формування прогресивної ЗВТ з МС за умови, що існуючі режими ЗВТ в рамках СНД будуть у майбутньому лібералізовані, а члени зберігатимуть свій суверенітет у зовнішній політиці.

Правила Світової організації торгівлі у рамках регіональних торговельних угод. Одним із основних принципів СОТ, спрямованих на лібералізацію міжнародної торгівлі, є те, що її члени повинні надавати однаковий (або не менш сприятливий) режим товарам усіх інших членів СОТ. Це називається режимом найбільшого сприяння (далі — РНС), який передбачає, що якщо член А встановлює члену В нижчі ставки мита на імпорتنі товари, то він негайно та без застережень зобов'язаний надати такий самий режим іншим членам.

З другого боку, сутністю та метою РТУ є лібералізація торгівлі між країнами-учасниками, що є протилежним до духу РНС — надання пільгового, найбільш сприятливого режиму, який не доступний третім країнам або країнам, що не є членами. Вказана дискримінація може бути виправдана положеннями права

СОТ. Воно передбачає низку винятків, які дозволяють членам РТУ відступати від своїх зобов'язань із надання РНС, однак із дотриманням певних умов. Ці винятки передбачені угодами СОТ: ст. XXIV Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (далі — ГАТТ) 1994 та п. 2 (с) Уповноважуючого положення стосовно торгівлі товарами, а також ст. V Генеральної угоди про торгівлю послугами — стосовно надання послуг.

Стаття XXIV ГАТТ 1994 містить вимоги відносно зовнішньої торгівлі з третіми країнами, членами СОТ чи не членами, а також внутрішньої торгівлі між учасниками РТУ. Вимоги, що стосуються зовнішньої торгівлі, переслідують дві мети: узгодження мита та інших заходів регулювання торгівлі стосовно торгівлі з третіми країнами¹ та не перевищення рівня торговельного протекціонізму або обмеження торгівлі після укладання РТУ². Вимоги, що стосуються внутрішньої торгівлі, мають на меті ліквідацію всіх тарифів та інших обмежувальних заходів по відношенню до «практично всієї торгівлі» між учасниками³. Члени СОТ при створенні РТУ повинні виконати обидві вимоги.

У сучасних умовах інтеграція України в МС буде суперечити ст. XXIV ГАТТ 1994. Що стосується першої вимоги, така інтеграція неминуче підвищить рівень зовнішнього обмеження торгівлі між Україною та іншими учасниками СОТ. Стосовно другої вимоги, слід зазначити, що МС дозволяє застосовувати засоби правового захисту торгівлі між його учасниками. Між тим, рівень торговельного захисту, який існує між Україною та членами МС, буде важко встановити для обох сторін. Крім зазначених проблем, слід також відзначити, що загалом виняток у ст. XXIV ГАТТ 1994 щодо принципу РНС був погоджений тільки для членів СОТ. Змішані РТУ між членами СОТ і не членами підпадають під особливу категорію винятків.

Проблеми укладення РТУ з країнами-не членами. Стаття XXIV: 5 ГАТТ 1994 містить виняток, який дозволяє виправдати порушення принципу РНС в рамках РТУ. Зокрема, він передбачає, що: «Положення цієї Угоди не повинні перешкоджати у відношеннях між територіями сторін утворенню митного союзу чи зони вільної торгівлі»⁴. Формулювання «Договірні Сторони» має суттєве значення, оскільки воно передбачає, що виняток «не повинен перешкоджати», що виправдовує порушення режиму найбільшого сприяння, може бути наданий тільки для членів СОТ. Ніякі інші положення в ГАТТ не стосуються таких винятків у рамках РТУ, укладених між членами СОТ та не членами СОТ. Цей факт освітлює першу проблему, яка впливає з можливого членства України в МС та її відносинах із країнами СНД, що не є членами СОТ. Через це, принаймні технічно, такі РТУ не підпадають під виняток СОТ щодо РНС.

Тим не менше, право СОТ містить окремий виняток для членів, які прагнуть укласти або приєднатись до РТУ за участі країн, що не є членами, і тим самим звільнитись від застосування принципу РНС. Це положення передбачено в

¹ Стаття XXIV : 8 (a) (ii) ГАТТ 1994.

² Статті XXIV : 5 (a) і 5 (b) ГАТТ 1994.

³ Стаття XXIV : 8 (a) (i) ГАТТ 1994.

⁴ Стаття XXIV : 5 ГАТТ 1994.

ст. XXIV : 10 ГАТТ 1994, що дозволяє членам СОТ просити дозволу затвердити їх участь у РТУ, які неповністю відповідають вимогам ст. XXIV. Така пропозиція повинна бути затверджена двома третинами голосів членів СОТ. Слід зазначити, однак, що цей дозвіл не може діяти як постійне звільнення від зобов'язання дотримуватися основних вимог ст. XXIV. Це пояснюється тим, що п. 10 цієї статті говорить: «Такі пропозиції призведуть до утворення митного союзу або зони вільної торгівлі у розумінні цієї статті»¹. Іншими словами, отримавши дозвіл, член СОТ повинен переконатись, що РТУ (наприклад, МС) відповідає всім основним вимогам ст. XXIV ГАТТ 1994.

У цьому відношенні гарним прикладом є процедура схвалення формування ЗВТ Нікарагуа — Сальвадор у 1951 р. Укладення цієї РТУ було дозволено Договірними Сторонами ГАТТ за умови, що такий дозвіл може бути переглянутий у разі виникнення будь-яких сумнівів стосовно відповідності ЗВТ основним вимогам ст. XXIV після підписання Угоди [42]. Цей приклад показує, що участь України в МС, хоча в принципі й можлива з цієї точки зору, повинна бути узгоджена, схвалена та контролюватись членами СОТ. Наступне питання, яке потрібно розглянути, чи здатна Україна як частина МС виконати всі основні вимоги ст. XXIV.

Зовнішня торгівля з третіми країнами. Загальні вимоги. Правила СОТ стосовно зовнішньої торгівлі членів РТУ з третіми країнами можна розділити на дві основні вимоги, які переслідують різні цілі. Наприклад, ст. XXIV : 8 (a) (ii) вимагає, щоб сторони Митного союзу застосовували «в основному такі ж мита та інші засоби регулювання торгівлі застосовуються кожним із членів союзу до торгівлі, які територій, не включених до цього союзу»². Крім того, ст. XXIV : 5 (a) передбачає, що: «Стосовно митного союзу ... мита та інші засоби регулювання торгівлі... відносно торгівлі зі сторонами, які не є членами такого союзу ... *не повинні в цілому бути вищими чи більш обмежувальними*, ніж загальний обсяг мит та засобів регулювання торгівлі, які застосовувалися на складових територіях до утворення такого союзу ...»³.

Згідно з першою вимогою, якщо члени СОТ утворюють МС на противагу ЗВТ, такий союз має ефективно узгодити свою зовнішню торговельну політику, яка застосовується суб'єктами на території країн-членів відносно торгівлі з третіми країнами [43]. Ця вимога впливає з основних принципів «безпеки і передбачуваності» системи багатосторонньої торгівлі, а також із принципу доброї волі [44; 45]. Іншими словами, виняток для МС щодо принципу РНС не може бути застосовано, якщо на територіях країн-учасниць існують відокремлені торговельні режими.

Друга вимога, викладена в ст. XXIV : 5 (a) ГАТТ 1994, спрямована на те, щоб загальний зовнішній торговельний режим МС не призвів до виникнення бар'єрів у торгівлі з іншими членами СОТ після запровадження учасниками СМТ і узгод-

¹ Стаття XXIV : 10 ГАТТ 1994.

² Стаття XXIV : 8 (a) (ii) ГАТТ 1994.

³ Стаття XXIV : 5 (a) ГАТТ 1994.

ження правил регулювання їх зовнішньої торгівлі. Так, у справі *Turkey — Textile* Апеляційний орган зазначив: «З огляду на “інші заходи регулювання торгівлі”, ст. XXIV : 5 (а) вимагає, щоб правила, які застосовуються до суб’єктів *після* утворення Митного союзу, “не повинні загалом бути... більш обмежувальними ніж загальний обсяг” правил у сфері торгівлі, які застосовувались *кожним* із учасників до формування МС» [43].

Крім цього, було роз’яснено, що: «Тлумачення за ст. XXIV явно підтверджує зазначену мету МС та закріплює, що при формуванні або розширенні МС, країни-учасниці повинні в максимально можливій мірі уникнути створення негативного впливу на торгівлю інших членів» [43].

Вказане підтверджує принцип поступової лібералізації багатосторонньої торговельної системи.

З огляду на вказані вимоги, слід зазначити, що до вступу в СОТ Україна значно лібералізувала власний зовнішньоторговельний режим із членами СОТ з більшості тарифних позицій. В Україні середні тарифні прив’язки були встановлені на рівні 10,66 % для сільськогосподарської продукції і 4,95 % для промислових товарів [46]. Водночас середня тарифна прив’язка в МС становить 22,5 % для сільськогосподарської продукції і 11,9 % для промислових товарів, або більш, ніж у два рази вища [4]. У випадку приєднання України до СМТ МС існує дуже мало ймовірна можливість повного або суттєвого узгодження зазначених тарифних прив’язок. Цей факт змусить Україну переглянути свої поточні зобов’язання в рамках СОТ.

Переговори стосовно компенсаційних заходів: чи вирішить це проблему? Якщо члени МС і Україна вирішать продовжити подальші переговори щодо взаємної інтеграції, то найбільш сприятливий «вихід» для України зі своїх договірних зобов’язань перед СОТ є ведення переговорів про «компенсації» за негативний вплив цієї інтеграції на членів СОТ. Крім того, інші члени МС будуть вимушені надавати додаткові поступки під час процесу приєднання до СОТ. Що стосується компенсаційних заходів, ст. XXIV 6 ГАТТ 1994 дозволяє підвищити рівень обмежень у зв’язку з формуванням МС, дотримуючись процедури, встановленої в ст. XXVIII ГАТТ 1994¹. Пункт 1 цієї статті передбачає, що: «Договірна сторона... може шляхом *переговорів* та *досягнення домовленості* з будь-якою стороною, з якою така *поступка* була спочатку *погоджена*, а також із будь-якою іншою стороною, щодо якої СТОРОНИ визначили, що вона має *інтереси головного поставальника...*, і за умови *проведення консультацій* з будь-якою стороною, щодо якої СТОРОНИ визначили, що вона має *значну заінтересованість у такій поступці*, змінити чи скасувати поступку, включену до відповідного розкладу, доданого до цієї Угоди»².

Апеляційний орган СОТ розтлумачив ст. XXVIII як таку, що надає членам СОТ можливість «змінити чи скасувати поступку, включену до додатка до ГАТТ 1994, шляхом переговорів або домовленості з іншими «зацікавленими» країна-

¹ Стаття XXIV : 6 ГАТТ 1994.

² Стаття XXVIII : 1 ГАТТ 1994.

ми-членами, і провести консультації з державами-членами, які мають суттєвий інтерес у таких поступках» [47; 48]. Це означає, що, враховуючи збільшення торгового протекціонізму стосовно інших членів СОТ через приєднання до СМТ МС, член СОТ, такий як Україна, мав би запропонувати натомість розширення доступу до ринків для тих членів СОТ, з якими він первісно узгоджував умови щодо свого приєднання до цієї організації. Ця вимога спрямована на збереження рівномірного балансу існуючих поступок, що надаються членам СОТ, які не беруть участь у новому утворенні РТУ, такому як МС. Слід зазначити, що якщо член СОТ не може забезпечити компенсації, то у члена СОТ, який зазнав збитків, виникне право на застосування зворотних заходів. Як пояснив Апеляційний орган: «У разі неможливості досягнення згоди, член СОТ, який намагається змінити поступку, має право вільно змінити чи скасувати поступку, у той час як інші пов'язані члени, або такі, що мають суттєвий інтерес у поступці, відповідно мають право вільно скасувати еквівалентні поступки, які були узгоджені з цими членами» [47; 48].

Відповідно до положень ст. XXVIII, Україна теоретично може домовитися про компенсацію з іншими членами СОТ і підвищення тарифів. У разі приєднання до МС, однак, ця можливість видається досить формальною. Раніше було відзначено, що середній СМТ Митного союзу вищий за середній тариф України більш, ніж у два рази. Україна вела переговори стосовно членства в СОТ з більше, ніж сорока п'ятьма державами, які зберегли певні права стосовно відповідних категорій товарів у процесі переговорів [49]. Крім того, ряд інших членів СОТ може потенційно претендувати на компенсацію на підставі статусу основного постачальника, або існування істотного інтересу. Іншими словами, відповідно до вимог статей XXIV і XXVIII ГАТТ 1994, Україна буде фактично змушена переглянути умови свого членства в СОТ.

Внутрішні обмеження. Загальні вимоги та засоби торговельного захисту. Аналіз вимог усунути внутрішні обмеження торгівлі в рамках МС або ЗВТ не такий простий, як і у випадку зовнішньої торгівлі. Висновок тут залежить від того, який підхід застосовується — широкий чи вузький. Наприклад, як було раніше згадано, країни колишнього Радянського Союзу, включаючи Україну, Білорусь, Росію та Казахстан, уже частково лібералізували внутрішні обмеження торгівлі у рамках СНД шляхом укладання як мережі угод між членами СНД, так і формування двосторонніх ЗВТ. Але залишилися бар'єри, які включають низку винятків, що охоплюють конкретні товари і, що більш важливо, заходи торговельного захисту (тобто, антидемпінгові, компенсаційні та захисні заходи). Ними часто нехтують у процесі оцінки відповідності вимогам ст. XXIV ГАТТ 1994.

Слід зазначити, що проблема користування заходами торговельного захисту і їх взаємодія з регіональною інтеграцією не була ще достатньо вивчена в літературі. Отже, існує невизначеність щодо особливого місця цих торговельних заходів у РТУ, і особливо в МС [4; 50]. Насправді, не завжди зрозуміло, на яких підставах і в якому обсязі заходи торговельного захисту можуть бути застосовані в лібералізованій регіональній структурі. Перш ніж приступити до аналізу використання заходів торговельного захисту між Україною та членами МС, потрібно встановити передумови їх застосування відповідно до ст. XXIV ГАТТ 1994.

Стаття XXIV : 8 (a) (i) ГАТТ 1994 передбачає, що: «Мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі (за винятком, в разі потреби, дозволених згідно зі статтями XI, XII, XIII, XIV, XV та XX) скасовуються стосовно основної частини торгівлі між складовими територіями союзу чи принаймні стосовно основної частини торгівлі товарами, які походять із таких територій»¹.

Основні вимоги цього положення (тобто усунення торгових бар'єрів) стосуються «мит» та «інших обмежувальних засобів регулювання торгівлі», з деякими винятками. Ці винятки не поширюються на заходи торговельного захисту — інструменти, які, як і будь-який інший тип регулювання, можуть значно обмежувати торгівлю і обмежують її. Питання, таким чином, полягає в тому, чи дозволяє право СОТ існування таких заходів торговельного захисту в рамках МС. Щоб відповісти на це питання, потрібно проаналізувати наступні варіанти тлумачення ст. XXIV : 8 (a) (i). А саме:

- заходи торговельного захисту не охоплюються категорією «мит» та «інших обмежувальних засобів регулювання торгівлі» і, отже, не підпадають під основні вимоги ст. XXIV : 8 (a) (i);
- вони утворюють окремих режим, *lex specialis*, який передбачає додаткові винятки з правил регулювання РТУ, встановлених у ГАТТ;
- застосування заходів торговельного захисту не виходить за рамки положення щодо «основної частини торгівлі», що закріплюється ст. XXIV : 8 (a) (i).

Перший варіант виявляється малоімовірним для України, так як поняття «мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі» є досить широким, щоб охопити будь-які засоби торговельного захисту. Правила «регулювання торгівлі» визначаються як «обов'язкові норми транскордонного застосування» [51; 52]. Це буквально означає, що ці правила повинні мати міжнародні наслідки. Що стосується торгівлі, це зазвичай означає участь у діяльності з метою отримання прибутку [53], тобто будь-яка така діяльність, що охоплюється правом СОТ. Це говорить про те, що засоби торговельного захисту можуть бути визначені як обов'язкові правила, які застосовуються до міжнародної торгівлі та, як наслідок, підпадають під дію ст. XXIV : 8 (a) (i) ГАТТ 1994.

Згідно з другим варіантом, можна стверджувати, що засоби торговельного захисту визначені в спеціальних угодах, таких як Угода СОТ про антидемпінгові заходи, Угода про захисні заходи або Угода про субсидії та компенсаційні заходи, які відповідно до правил вирішення конфліктів в рамках СОТ мають вищу юридичну силу, ніж загальні правила ГАТТ [54]. Отже, заходи торговельного захисту можуть здаватися такими, що виходять за межі дії ст. XXIV ГАТТ 1994. Проте таке тлумачення є не досить точним. Враховуючи, що ці заходи були первісно створені в рамках ГАТТ (статті VI, XVI і XIX) [55], вони мають підпадати під дію загального режиму ст. XXIV.

Останній варіант тлумачення, здається, пояснює те, як використання засобів торговельного захисту між членами РТУ може відповідати правилам ГАТТ. Так, ст. XXIV : 8 (a) (i) не покладає на сторони МС обов'язок усунути всі «обмежуваль-

¹ Стаття XXIV : 8 (a) (i) ГАТТ 1994.

ні заходи торгівлі» між собою. Єдиною вимогою є те, що вони роблять це стосовно «основної частини торгівлі». Логічно, заходи торговельного захисту можуть бути застосовані щодо іншої частини торгівлі. Останній висновок, як видається, підтверджується практикою. Так, Угода про ЗВТ США — Канада, текст якої використано в якості основи на переговорах стосовно тлумачення ст. XXIV в ході Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів, розкриває наміри авторів використовувати формулу «основна частина торгівлі» на протипагу «вся торгівля» з метою можливості застосування антидемпінгових та компенсаційних заходів проти товарів із Канади. Таким чином, із метою приведення засобів торговельного захисту у відповідність до вимог ст. XXIV : 8 (а) (і) учасники МС повинні переконатися, що вони застосовують ці заходи лише до невеликої частини їх внутрішньої торгівлі. Цей висновок призводить до порушення такого питання: що означає термін «основна частина торгівлі»?

Визначення терміна «основна частина торгівлі». Якщо засоби торговельного захисту в МС не створюють внутрішніх обмежень торгівлі за винятком «невеликої частини торгівлі», вони відповідають вимогам права СОТ. На жаль, право СОТ чітко не встановлює те, яким чином має бути визначено термін «основна частина торгівлі». Існуючі визначення і тлумачення, зроблені ад'юдикаційними органами СОТ, не пояснюють це поняття. У справі *Turkey — Textile* Апеляційний орган зазначив, що поняття «основна частина торгівлі» не охоплює всю торгівлю, і що воно є ширшим поняттям, ніж поняття «певна торгівля»[43].

Термін «практично вся торгівля» було уточнено на практиці держав СОТ. Було визначено два підходи [56]. По-перше, «якісний підхід» вимагає усунення внутрішніх обмежень стосовно всіх або принаймні основних секторів економіки учасників РТУ [56]. Цей підхід призначений для запобігання застосуванню обмежень торгівлі, спрямованих на захист важливих національних галузей промисловості.

По-друге, «кількісний підхід» припускає, що повинні бути конкретні статистичні орієнтири для усунення внутрішніх обмежень. Цей показник був встановлений на рівні 95 % для всіх тарифних позицій шестизначної Гармонізованої системи опису та кодування товарів (далі — ГС)[56].

Обидва ці підходи характеризують лібералізацію торгівлі в рамках РТУ з різних точок зору і, якщо застосовуються окремо, можуть дати неточні результати. «Якісний підхід», за яким всі сектори торгівлі підпадають під лібералізацію в рамках РТУ, дає занадто велику свободу і гнучкість для сторін РТУ щодо визначення зовнішньої торговельної політики. Що стосується «кількісного підходу», деякі члени СОТ висловили стурбованість тим, що врахування винятково кількісних показників може призвести до помилкових результатів в оцінці фактичного рівня торговельної лібералізації. Це може статися, наприклад, у випадку, коли торгівля зосереджена на декількох тарифних позиціях. Таким чином, була запропонована альтернатива «кількісного підходу», а саме, що *фактичні* торговельні потоки між учасниками РТУ, зосереджені у відповідних тарифних позиціях (тобто, 95 % всієї фактичної торгівлі), будуть використовуватися замість загального обсягу торгівлі (тобто, 95 % тарифних позицій всієї торгівлі), щоб встановити поріг внутрішніх торговельних обмежень [56].

На основі викладених пропозицій, розумний спосіб визначення «основної частини торгівлі» полягає у поєднанні «якісного» і «кількісного» підходів. Перший підхід характеризує фактичну торгівлю між сторонами РТУ, а другий встановлює кількісний рівень потрібної лібералізації. Це підтверджується судовою практикою СОТ, а саме у справі *Turkey — Textile* група експертів та Апеляційний орган встановили, що термін «основна частина торгівлі» поєднує в собі кількісні та якісні елементи [43; 52]. Отже, узгодженість засобів торговельного захисту, які застосовуються Україною та членами МС стосовно один одного згідно зі ст. XXIV : 8 (a) (i) ГАТТ 1994, залежатиме значною мірою від рівня заходів обмеження торгівлі, як це відображено в статистиці торгівлі. Залишається питання, чи відповідає існуючий торговельний режим між Україною та членами МС вимогам торговельної лібералізації, встановленим у прецедентному праві та угодах СОТ.

Засоби торговельного захисту, які застосовуються між Україною та країнами — членами МС. У 2010 р. український експорт до держав МС покривав 3210 тарифних позицій згідно із шестизначною ГС. З них тільки 66 тарифних позицій підпадали під застосування заходів торговельного захисту МС, або 2,1 % від усіх тарифних позицій, що експортується Україною в МС. Однак, ті 66 тарифних позицій належали до категорій товарів, які становили основну частину експорту України на ринок МС¹. Якщо порівняти частку таких тарифних позицій із загальною кількістю тарифних позицій основних експортних категорій товарів, вона становитиме 4,5 %.

Слід зазначити, що зазначені засоби торговельного захисту застосовуються в основному Росією. Станом на жовтень 2011 р. український експорт підпадав під дію шести антидемпінгових заходів та чотирьох захисних заходів, встановлених цією країною. Усі заходи залишаються чинними принаймні до 2012–2016 років, якщо не будуть ще й подовжені. Станом на травень 2011 р. Білорусь встановила один антидемпінговий захід проти українських кондитерських виробів. Усього український експорт кондитерських виробів до Білорусі в 2010 р., який постраждав від цього заходу, склав 15,4 млн доларів США. Казахстаном поки що не було застосовано ніяких заходів торговельного захисту щодо українського імпорту.

Наведені статистичні дані показують, що заходи торговельного захисту, які застосовуються членами МС, в основному Росією, проти провідних експортерів з України, становлять 4,5 % усіх тарифних позицій найбільш експортованих товарних категорій (тобто, 3,3 % загального товарообігу) (див. табл. 1). Ця статистика може бути уточнена, якщо всі заходи торговельного захисту членів МС будуть застосовані відносно експорту України до МС. Тим не менш, ця статистика показує лише один бік проблеми, оскільки Україна також застосовує заходи торговельного захисту стосовно експорту членів МС.

¹ До таких основних експортних категорій належить метал та вироби з нього, механічне обладнання, продукти харчування та сільськогосподарська продукція, хімічні та мінеральні добрива. У 2010 р. такі категорії експорту з України до МС покривали 1 483 тарифних позицій згідно з шестизначною ГС або приблизно половину всіх тарифних позицій.

**Засоби торговельного захисту,
прийняті членами МС стосовно українського експорту у 2010 р.¹**

Товар	Тип заходів	Обсяг заходів	Період застосування заходів	Загальний обсяг експорту до МС (млн доларів США)
Механічні затискачі	Антидемпінгові заходи	21,8 %	3 10 квітня 2007 р. до 14 травня 2013 р.	29,7
Поліамідні промислові волокна	Антидемпінгові заходи	11,6 %	3 25 вересня 2009 р. до 24 вересня 2013 р.	1,2
Обсадні труби	Антидемпінгові заходи	18,9 %	3 9 березня 2011 р. до 8 березня 2016 р.	5,9
Труби		19,9 %		
Нафтопровідні труби		19,4–37,8 %		
Сталеві молотобійні вали для прокатного стану	Антидемпінгові заходи	26 %	3 20 червня 2011 р. до 20 червня 2014 р.	66,5
Кондитерські вироби	Антидемпінгові заходи	11,76–23,9 %	3 21 серпня 2008 р. до 21 серпня 2011 р.	15,4
Труби з нержавіючої сталі	Захисні заходи	28,1 %	3 2 листопада 2009 р. до 1 листопада 2012 р.	145
Затискачі	Захисні заходи	282,4 доларів США/т	3 18 березня 2011 р. до 17 березня 2014 р.	30,1
Ножі	Захисні заходи	1,4 доларів США/кг	3 27 грудня 2009 р. до 26 грудня 2012 р.	0,5
Кондитерські вироби	Захисні заходи	294,1 доларів США/т	3 4 липня 2011 р. до 4 липня 2014 р.	70,8
Всього				365,1

Джерело: Власні розрахунки, Державний комітет статистики України

У 2010 р. експорт з МС в Україну становив 3636 тарифних позицій шестизначної ГС, з яких тільки дев'ять тарифних позицій підпадали під дію українських заходів торговельного захисту, або 0,2 % від загальної кількості експортованих тарифних позицій. Проте категорії продукції, що експортуються з МС і щодо якої застосовують заходи торговельного захисту з боку України, становлять приблизно половину всіх тарифних позицій, а саме 1534 тарифних позицій шестизначної ГС. Якщо порівняти ці позиції з тими, що підпадають під українські заходи торговельного захисту, процентна частка останніх зростає до 0,6 % (див. табл. 2).

¹ За винятком антидемпінгових заходів, які застосовує Білорусь стосовно кондитерських виробів, всі інші заходи торговельного захисту застосовуються з боку Росії.

Таблиця 2

Засоби торговельного захисту, прийняті Україною щодо імпорту з МС у 2010 р.

Товар	Тип заходів	Обсяг заходів	Період застосування заходів	Загальний обсяг експорту з МС (млн доларів США)
Волокна	Антидемпінгові заходи	31,58–68,75 %	3 лютого 2010 р. до лютого 2015 р.	0,8
Азбест, цемент	Антидемпінгові заходи	21,8 %	3 травня 2007 р. до травня 2012 р.	0,2
Нітрат амонію	Антидемпінгові заходи	9,76–11,91 %	3 червня 2008 р. до червня 2013 р.	61,6
Абразивний інструмент	Антидемпінгові заходи	34,6 %	3 березня 2013 р. до березня 2013 р.	13,4
Залізничні перемикачі	Антидемпінгові заходи	59,4 %	3 листопада 2008 р. до листопада 2013 р.	0,8
Штучне хутро	Антидемпінгові заходи	179,7 %	3 травня 2007 р. до травня 2012 р.	0
Труби з нержавіючої сталі	Захисні заходи	Щорічна спеціальна квота в 14 504 т, з поступовою лібералізацією до 5 % і 10 % для другого і третього років застосування відповідно	3 жовтня 2008 р. до жовтня 2011 р.	8,4
Сірники	Захисні заходи	Щорічна спеціальна квота в 10 285 т для 2010–2011 років і 10 799 т для 2011–2012 років	3 листопада 2009 р. до листопада 2012 р.	8,5
Всього				93,7

Джерело: Власні розрахунки, Державний комітет статистики України.

Станом на червень 2011 р. Україна застосовує шість антидемпінгових заходів і два захисних обмеження щодо імпорту товарів із країн МС. Всі заходи залишаються чинними принаймні до 2011–2015 років. Зокрема, існує п'ять антидемпінгових заходів щодо імпорту з Росії, один проти імпорту з Білорусі, а також два захисних обмеження, незалежно від країни походження товару (і такі, що де-факто стосуються імпорту з усіх трьох країн — членів МС).

Якщо оцінити загальний вплив засобів торговельного захисту, які застосовуються як з боку України, так і з боку членів МС стосовно кількості тарифних позицій на торговельний оборот від експорту цих товарів, то сукупний показник досягне 5,1 % від обмежених фактичних торговельних потоків (див. табл. 3). Цілком можливо, що існуючий рівень торговельного захисту в Україні та МС стосовно один одного досягає і навіть трохи перевищує 5 %, тобто перевищує бар'єр, дозволений для встановлення обмежень, передбачений для членів СОТ у ст. XXIV : 8 (а) (і) ГАТТ 1994.

Таким чином, якщо Україна вступить до МС, виникне питання про сумісність цієї РТУ з вимогою ст. XXIV : 8 (а) (і) стосовно обмежувальних заходів торгівлі, які мають бути усунені в рамках МС стосовно «основної частини торгівлі».

З другого боку, сукупний показник торгового протекціонізму вказує на те, що задача узгодити рівень протекціонізму з дозволеним рівнем відповідно до суттєвих вимог ст. XXIV : 8 (а) (і) є досяжною. Для цього сторони повинні будуть усунути лише кілька існуючих обмежень, адже їх рівень лише дещо перевищує дозволений.

Таблиця 3

Коротка характеристика засобів торговельного захисту, які застосовувались між Україною та МС у 2010 р.

	Український експорт до МС			Експорт МС в Україну			Всього, %
	Весь	Що підпадає під дію засобів торговельного захисту	%	Весь	Що підпадає під дію засобів торговельного захисту	%	
Тарифні позиції за шестизначною ГС	3,210	66	2,1	3636	9	0,2	2,3
Обсяг, долари США	16,6	0,364	2,2	25,5	0,93	0,4	2,6
	Основний експорт	Що підпадає під дію засобів торговельного захисту	%	Основний експорт	Що підпадає під дію засобів торговельного захисту	%	Всього, %
Тарифні позиції за шестизначною ГС	1,483	66	4,5	1534	9	0,6	5,1
Обсяг, долари США	11	0,364	3,3	7,8	0,93	1,8	5,1

Джерело: Власні розрахунки, Державний комітет статистики України.

Таким чином, при аналізі вибору України між ЗВТ з ЄС та МС з Білоруссю, Казахстаном і Росією, було відзначено, що на регіональному рівні вибір між векторами інтеграції може бути абсолютно потрібним у зв'язку з можливими різними цілями і регіональними структурами. Дійсно, не всі режими регіональної інтеграції можуть бути сумісні. Наприклад, МС передбачає передачу значної частини суверенітету щодо зовнішньої торговельної політики централізованим органам МС. Для України, яка нині завершила роботу над ЗВТ з ЄС, така передача була б неприйнятна. В іншому випадку, вже взяті на себе зобов'язання будуть просто анульовані.

На багатосторонньому рівні будь-які нові регіональні напрями інтеграції між членами СОТ повинні відповідати вимогам СОТ, як це передбачено зокрема в ст. XXIV ГАТТ 1994. Слід підкреслити, що ці вимоги стосуються укладення РТУ тільки між членами СОТ. Однак, на практиці, члени СОТ, такі як Україна, можуть бути уповноважені створювати РТУ з не членами, такими як Білорусь і Казахстан. Отже, якщо Україні буде дозволено вступити до МС, їй доведеться дотримуватися інших правил, встановлених РТУ, а саме щодо зовнішньої торгівлі

учасниць РТУ з третіми країнами, а також усунути внутрішні обмеження торгівлі між учасниками РТУ стосовно «основної частини торгівлі». Тільки на цих умовах члени СОТ, які прагнуть до регіональної інтеграції, мають право встановлювати винятки з РНС, передбаченого правом СОТ.

Якщо Україна вирішить вступити до МС, жодне із згаданих правил практично не буде дотримуватись. Це приєднання матиме негативний вплив на торгівлю України з іншими членами СОТ. Ця структура (МС) не зможе досягти мети мінімальної лібералізації регіональної торгівлі, встановленої правом СОТ. Такий висновок, однак, жодним чином не спрямоване на запобігання регіональної інтеграції в рамках СНД. Його метою є, навпаки, припустити, що укладення більш повної і ліберальної РТУ могло б бути спрямованим на досягнення максимального рівня регіональної інтеграції між Україною та іншими країнами СНД, у тому числі членами МС.

Укладення більш прогресивної Угоди про ЗВТ, насправді, є бажаним для всіх сторін для забезпечення співіснування всіх ЗВТ між Україною та іншими країнами СНД, з одного боку, та членами МС, з іншого боку, відповідно до зовнішньої політики регулювання Митного союзу, встановлення єдиного торговельного режиму з третіми країнами. Крім того, існуючий рівень регіональної інтеграції торгівлі між Україною та країнами МС не передбачає усунення внутрішніх обмежень з огляду на визначення «основної частини торгівлі», як це передбачено в праві СОТ. Отже, в той чи інший момент Україна й інші члени МС, які прагнуть набуття членства в СОТ, повинні будуть привести їх РТУ у відповідність до права СОТ. Прогресивна ЗВТ, яка передбачає поглиблення регіональних економічних зв'язків, може сприяти досягненню цієї мети.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *World Bank Data* [Електронний ресурс] // Сайт «data.worldbank.org». — Режим доступу : <http://data.worldbank.org/country/ukraine>
2. *Riabokon O.* Trade Liberalization for the Second Largest Country in Europe: Going West or East or Can It Be Both? // *Journal of World Trade*. — 2006. — № 1.
3. *Bagnall-Bull E.* The Ukraine: The Granary of Europe. — Ireland : HardPress Publishing. — 24 p.
4. *Pogoretsky V., Beketov S.* Bridging the Abyss? Lessons from Global and Regional Integration of Ukraine // *Journal of World Trade*. — 2012. — № 2. — P. 457–484.
5. *Trade Statistics* [Електронний ресурс] // Сайт «intracen.org». — Режим доступу : www.intracen.org/trade-support/trade-statistics
6. *WTO Trade Statistics «Ukraine»* [Електронний ресурс] // Сайт «[wto.org](http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm)». — Режим доступу : www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm
7. *Pogoretsky V.* Energy Dual Pricing in International Trade: Subsidies and Antidumping Perspectives // *Regulation of Energy in International Trade Law: WTO, NAFTA and Energy Charter* / ed. by Y. Selivanova. — The Netherlands : Kluwer Law International, 2011.
8. *WTO RTA-IS «Ukraine»* [Електронний ресурс] // Сайт «rtais.wto.org». — Режим доступу : <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>
9. Указ Президента України від 10 грудня 2010 р. № 1119/2010 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 листопада 2010 року “Про виклики

- та загрози національній безпеці України у 2011 році» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1119/2010>
10. *Glinkina S.* Russian Ideas on Integration within the CIS Space. How Do They Match or Clash with EU Ideas? // Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences. Working Paper. — 2008. — № 182.
 11. *Парламентські* слухання «Про стан і перспективи розвитку економічних відносин з ЄС та митним союзом» [Електронний ресурс] // Сайт «wto.in.ua». — Режим доступу : http://wto.in.ua/files/content/pdf/hearings_fta_may2011.pdf
 12. *Russia* Tries to Trump EU-Ukraine Trade Talks // KyivPost. — 2011. — № 14.
 13. *Annex to CU Decision No. 64* [Електронний ресурс] // Сайт «www.tsouz.ru». — Режим доступу : www.tsouz.ru/KTS/KTS27/Documents/P_648.pdf
 14. *Understanding on the Interpretation of Art. XXIV of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (Understanding on Art. XXIV)* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm
 15. *Baldwin R., Thornton P.* Multilateralising Regionalism: Ideas for a WTO Action Plan on Regionalism. — Geneva : The Graduate Institute of International Studies, November 2007.
 16. *Uruguay Round General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (GATT), Art. XXIV* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm
 17. *General Agreement on Trade in Services (GATS), Art. V* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm
 18. *McGovern E.* International Trade Regulation. — Exeter : Globefield Press, 2009.
 19. *Michalopoulos C., Tarr D.* The Economics of Customs Unions in the Commonwealth of Independent States. World Bank Policy Research. Working Paper No. 1786 [Електронний ресурс] // Сайт «ssrn.com». — Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=604945>
 20. *List F.* National System of Political Economy (1841). — Kitchener : Batoche Books, 2001.
 21. *Simon G.* On the Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia // Economic Annals. — 2010. — № 184.
 22. *Treaty on the Formation of the Commonwealth of Independent States (CIS Treaty)* [Електронний ресурс] // Сайт «www.e-cis.info». — Режим доступу : www.e-cis.info/index.php?id=4
 23. *FTA between Azerbaijan, Armenia, Belarus, Georgia, Moldova, Kazakhstan, the Russian Federation, Ukraine, Uzbekistan, Tajikistan, and the Kyrgyz Republic* [Електронний ресурс] // Сайт «rtais.wto.org». — Режим доступу : <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>
 24. *Shadikhodjaev S.* Trade Integration in the CIS Region: A Thorny Path towards a Customs Union // Journal of International Economic Law. — 2009. — № 3.
 25. *Stern J., Bradshaw M.* Russian and Central Asian Gas Supply for Asia // Natural Gas in Asia: Challenges of Growth in China, India, Japan, and Korea / ed. by J. Stern. — Oxford : Oxford University Press, 2008.
 26. *Kramar A.* Batogom po Pryaniku // Ukraine's Week. — 2011. — № 118.
 27. *CU's Agreements on the Single Customs-Tariff Regulation* [Електронний ресурс] // Сайт «tsouz.ru». — Режим доступу : www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTS.aspx
 28. *Application of Safeguard, Anti-Dumping and Countervailing Measures in relation to Third Countries, 25 Jan. 2008* [Електронний ресурс] // Сайт «tsouz.ru». — Режим доступу : www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/Perechen_MDTS.aspx

29. *Decisions of the CU Commission* [Електронний ресурс] // Сайт «tsouz.ru». — Режим доступу : www.tsouz.ru/KTS/Pages/KTS.aspx
30. *Decision No. 89, 19 May 2011* [Електронний ресурс] // Сайт «tsouz.ru». — Режим доступу : www.tsouz.ru/MGS/MGS-15/Pages/R_89.aspx
31. *Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
32. *Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-XII «Про Основні напрями зовнішньої політики України»* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
33. *Partnership and Cooperation Agreement between the EC and Their Member States, and Ukraine* // Official Journal. — 1998. — L 49.
34. *Hillion C. Mapping-out the New Contractual Relations between the European Union and Its Neighbours: Learning from the EU-Ukraine «Enhanced Agreement»* // European Foreign Affairs Review. — 2007. — № 12.
35. *Ukraine, EU finish association agreement negotiations* [Електронний ресурс] // Сайт «kyivpost.com». — Режим доступу : www.kyivpost.com/news/nation/detail/116786
36. *EU — Ukraine relations: A geopolitical test* [Електронний ресурс] // Сайт «euractiv.com». — Режим доступу : www.euractiv.com/europes-east/eu-ukraine-relations-geopolitical-test-linksossier-509764
37. *In the EU They Stated that Ukraine's Accession to the Customs Union Will Make FTA Talks Impossible* [Електронний ресурс] // Сайт «korrespondent.net». — Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/1204854-v-ec-konstatirovali-cho-ustuplenie-ukrainy-v-tamozhennyj-soyuz-sdelat-nevozmozhnymi-peregovory-po-zst>
38. *Interview with Valeryi Pyatnytskyi, Viktoriya Vlasenko «If We Are to Accede to the Customs Union, We Have to Stop the Negotiations with the European Union»* [Електронний ресурс] // Сайт «wto.in.ua». — Режим доступу : <http://wto.in.ua/?lang=en&get=34&id=2060>
39. *Vienna Convention on the Law of Treaties* // United Nations Treaty Series. — Vol. 1155.
40. *Full Stop. Rada Preferred an FTA with the EU to Customs Union with Russia* [Електронний ресурс] // Сайт «korrespondent.net». — Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/1219158-postavili-tochku-rada-predpochla-zst-s-es-tamozhennomu-soyuzu-s-rossiej>
41. *Azarov considers a «3+1» format as the only possible for cooperation with the Customs Union* [Електронний ресурс] // Сайт «korrespondent.net». — Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/economics/1317913-azarov-schitaet-format-31-edinstvenno-vozmozhnym-dlya-sotrudnichestva-s-tamozhennym-soyuzom>
42. *Choi W.-M. Legal Problems of Making Regional Trade Agreements with Non-WTO-Member States* // Journal of International Economic Law. — 2005. — № 4.
43. *Turkey — Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products (Turkey — Textiles), WT/DS34/AB/R, adopted 19 Nov.* // WTO Appellate Body Report. — 1999. — paras 49–50.
44. *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm
45. *Panizza M. Good Faith in the Jurisprudence of the WTO: The Protection of Legitimate Expectations, Good Faith Interpretation and Fair Dispute Settlement.* — Oxford : Hart Publishing, 2006.
46. *WTO Press Release on Ukraine's accession* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/news_e/pres08_e/pr511_e.htm

47. *European Communities — Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas — Second Recourse to Article 21.5 of the DSU by Ecuador (EC — Bananas III (Article 21.5-Ecuador II))* // WTO Appellate Body Reports. — 2008. — Corr. 1.
48. *European Communities — Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas — Recourse to Article 21.5 of the DSU by the United States (EC — Bananas III (Article 21.5-US))* // WTO Appellate Body Reports. — 2008. — para. 385.
49. *Working Party on the Accession of Ukraine, WT/ACC/UKR/20/Rev.18, 23 April 2002 and Ukraine's bound tariffs* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm
50. *Ahn D. Foe or Friends of GATT Article XXIV: Diversity in Trade Remedy Rules* // Journal of International Economic Law. — 2008. — № 1.
51. *China — Measures Affecting Trading Rights and Distribution Services for Certain Publications and Audiovisual Entertainment Products (China — Audiovisual Services)*, WT/DS363/R // WTO Panel Report. — 2010. — para. 7.
52. *Turkey — Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products (Turkey — Textiles)*, WT/DS34/R // WTO Panel Report. — 1999.
53. *Case Concerning the Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua)* [Електронний ресурс] // Сайт «www.icj-cij.org». — Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/133/15321.pdf>
54. *General Interpretative Note to Annex 1A* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm
55. *WTO Anti-Dumping Agreement and the Agreement on Safeguards and Art. 32 of the Agreement on Subsidies and Countervailing Measures* [Електронний ресурс] // Сайт «www.wto.org». — Режим доступу : www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm
56. *Lockhart N. J. S., Mitchell A. Regional Trade Agreements under GATT 1994: An Exception and Its Limits // Challenges and Prospects for the WTO / ed. by A. D. Mitchell. — UK : Cameron, 2005.*

Погорецький В., Бекетов С. Місія неможлива? Аналіз процесів глобальної та регіональної інтеграції України

Анотація. У статті розглянуті проблеми несумісності, пов'язані з різними видами інтеграції як на багатосторонньому, так і на регіональному рівнях. Досліджені питання регіональної інтеграції України в рамках Співдружності Незалежних Держав, Митного союзу Білорусі, Казахстану та Росії, створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом та проблема дотримання правил Світової організації торгівлі у рамках регіональних торговельних угод.

Ключові слова: регіональна інтеграція, багатостороння інтеграція, митний союз, зона вільної торгівлі, Світова організація торгівлі, Співдружність Незалежних Держав.

Погорецкий В., Бекетов С. Миссия невозможна? Анализ процессов глобальной и региональной интеграции Украины

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы несовместимости, связанные с различными видами интеграции как на многостороннем, так и региональном уровнях. Исследованы вопросы региональной интеграции Украины в рамках Содружества Независимых Государств, Таможенного союза Беларуси, Казахстана и России, создания зоны свободной торговли с Европейским Союзом и проблема соблюдения правил Всемирной торговой организации в рамках региональных торговых соглашений.

Ключевые слова: региональная интеграция, многосторонняя интеграция, таможенный союз, зона свободной торговли, Всемирная торговая организация, Содружество Независимых Государств.

Pogoretsky V., Beketov S. Bridging the Abyss? Lessons from Global and Regional Integration of Ukraine

Annotation. The article deals with problems of incompatibility of different types of integration both at the multilateral and regional levels. It discusses the issues of regional integration of Ukraine within the framework of the Commonwealth of Independent States, the Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia, the creation of a free trade area with the European Union and compliance with WTO rules on regional trade agreements.

Key words: regional integration, multilateral integration, customs union, free trade area, the World Trade Organization, the Commonwealth of Independent States.